

ROMAN GAWARKIEWICZ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1700-8151>

Uniwersytet Szczeciński

WIZERUNEK PUTINA W NARRACJI AUTOBIOGRAFICZNEJ ANGELI MERKEL: JĘZYK DYPLMACJI I DYSTANSU

PUTIN'S IMAGE IN ANGELA MERKEL'S AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIVE: THE LANGUAGE OF DIPLOMACY AND DISTANCE

This article aims to reconstruct the image of Vladimir Putin as retained in the memory of Angela Merkel and described by her in the autobiography *Freiheit. Erinnerungen 1954–2021*. The study draws on an analysis of recurring lexical, metaphorical, and evaluative elements in the narrative, which reveal how the author conceptualizes key categories such as power, communication strategies, geopolitics, and the historical identity of the Russian leader. Based on this analysis, a semantic profile of Putin is constructed, highlighting dominant negotiation practices, mechanisms of interpersonal control, and symbolic enactments in diplomatic interactions. A significant aspect of the study is the role of the narrator's affectivity: her emotional responses function as a cognitive tool, enabling the interpretation of intentions and the management of asymmetric political relations. The findings suggest that the former German chancellor's autobiography constitutes a valuable source for the study of contemporary diplomatic mechanisms, where communication, power, and emotions collectively shape decision-making under conditions of pressure and asymmetry.

Keywords: Angela Merkel, Vladimir Putin, political discourse, political image, communication strategies

Kto kontroluje strategię, kontroluje wynik.
Henry Kissinger

WSTĘP

Autobiografia Angeli Merkel stanowi interesujące źródło do analizy sposobów interpretowania działań politycznych Władimira Putina przez jedną z najważniejszych europejskich uczestniczek relacji dyplomatycznych z Rosją w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku. Wspomnienia opublikowane pod tytułem *Freiheit. Erinnerungen 1954–2021*¹, opracowane we współpracy z Beate Bauman, zawiera-

¹ A. Merkel, B. Baumann, *Freiheit. Erinnerungen 1954–2021*, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln 2024 (dalej cytuję, podając numery stron w tekście). Autobiografia

ją liczne fragmenty odnoszące się do bezpośrednich kontaktów byłej liderki Niemiec z rosyjskim przywódcą. Narracja wspomnień łączy elementy autorefleksji, rekonstrukcji doświadczeń dyplomatycznych oraz interpretacji gestów i strategii komunikacyjnych, co pozwala dostrzec te aspekty relacji międzynarodowych, które zazwyczaj pozostają niewidoczne w oficjalnym dyskursie dyplomatycznym.

Takie wydarzenia jak aneksja Krymu, eskalacja konfliktu w Donbasie oraz rosyjska agresja na Ukrainę w roku 2022 radykalnie zmieniły sposób postrzegania i oceny polityki Kremla w Europie. W tym kontekście relacje Merkel z kolejnych spotkań z Putinem nabierają wartości źródła pozwalającego na wskazanie mechanizmów komunikacyjnych towarzyszących negocjacom politycznym prowadzonym w warunkach narastającego napięcia międzynarodowego. Ich opisy zawarte w autobiografii, w moim przekonaniu, są cennym materiałem poznawczym na temat tego, w jaki sposób zachodni przywódcy interpretują strategię komunikacyjną rosyjskiego prezydenta oraz jakie znaczenie przypisują jego sposobowi prowadzenia rozmów dyplomatycznych.

W niniejszym artykule koncentruję się na rekonstrukcji wizerunku Putina utrwalonego w narracji autobiograficznej Merkel. Analizie poddaję fragmenty wspomnień, przetworzonych w autorefleksji analitycznej i emocjonalnej, odnoszących się do bezpośrednich kontaktów dyplomatycznych między obojgiem przywódców, w których autorka opisuje zarówno przebieg rozmów, jak i własne interpretacje zachowań prezydenta Federacji Rosyjskiej. Szczególną uwagę poświęcam sposobowi, w jaki Merkel, polityczka balansująca między dążeniem do utrzymania dialogu a rosnącym dystansem wynikającym z doświadczeń kolejnych kryzysów w relacjach z Rosją, interpretuje strategię komunikacyjną Putina, jego styl prowadzenia negocjacji oraz znaczenie sygnałów pozawerbalnych pojawiających się podczas spotkań dyplomatycznych.

została napisana przez Angelę Merkel we współpracy z jej wieloletnią doradczynią Beate Baumann, która uczestniczyła przede wszystkim w redakcyjnym opracowaniu tekstu. Sama autorka zaznacza jednak, że podstawą narracji są jej własne wspomnienia. Jak podkreśla w zakończeniu: „Dialogi przytoczone w tej książce w dosłownym brzmieniu opierają się na pamięci, a nie na stenograficznych zapisach ani elektronicznych nagraniach sporządzonych w trakcie rozmów”, s. 7 (ten cytat jak i każdy kolejny podaję we własnym tłumaczeniu na język polski; w dalszej części artykułu, ze względu na ograniczenia dotyczące objętości tekstu podaję cytaty tylko w wersji polskojęzycznej). Wskazuje to, że przedstawione w autobiografii relacje i opisy interakcji, w tym dotyczące kontaktów z Władimirem Putinem, mają charakter pamięciowej rekonstrukcji doświadczeń autorki.

W dotychczasowych badaniach naukowych wizerunek Putina analizowany był z wielu perspektyw. Przedmiotem analiz były między innymi oficjalne wystąpienia rosyjskiego prezydenta, jego komunikacja medialna, aktywność w przestrzeni cyfrowej oraz dyskurs kultury popularnej. Dostępne są również opisy wyników badań dotyczących retoryki politycznej Kremla, strategii propagandowych oraz sposobów konstruowania narracji historycznych w wystąpieniach Putina². W tym kontekście mieszczą się również moje wcześniejsze badania, w których analizowałem przestrzeń mentalną konstruowaną przez Putina w wystąpieniach kierowanych do narodu, a także funkcję słów-kluczy, mitów historycznych i figur retorycznych w dyskursie rosyjskiej propagandy politycznej³. Wnioski płynące z tych badań stanowią istotne tło

² Prace te reprezentują szerokie spektrum podejść metodologicznych i źródłowych oraz podejmują analizy wizerunku Putina, wskazując, że jest on budowany na poziomie różnych rejestrów komunikacyjnych. I tak, Paulina Gala w artykule *Wizerunek i kierunki polityki Władimira Putina w mediach społecznościowych w kampanii prezydenckiej w 2018 roku* analizuje oficjalne konta Putina na Twitterze, łącząc metody ilościowe i jakościowe w badaniu strategii autoprezentacji i komunikacji politycznej („Polityka i Społeczeństwo” 2018, nr 16 (3), s. 33–47). Marcin Trendowicz w opracowaniu *Stirlitz na prezydenta. Wykorzystanie obrazu Stirlitza w kształtowaniu wizerunku Władimira Putina* ukazuje, jak postać fikcyjna Stirlitza została wykorzystana w dyskursie kulturowym i popularnym dla kształtowania wizerunku Putina poprzez memy, żarty i stereotypy historyczne („Przegląd Rusycystyczny” 2021, nr 4 [176], s. 219–238). Zina Stovickova z kolei w tekście *Model Putin Forever: A Critical Discourse Analysis on Vladimir Putin’s Portrayal in Czech Online News Media*, opierając badania na regułach krytycznej analizy dyskursu, wskazuje jak dominujące ramy medialne konstruują obraz Putina jako globalnego gracza i potencjalnego zagrożenia („Central European Journal of Communication” 2021, vol. 14, nr 1 [28], s. 44–61). Badania Evgeniia Kablukova *Иосиф Сталин и Владимир Путин: практики конструирования образа политического лидера в дискурсе советских и российских медиа* pokazują natomiast praktyki konstrukcji wizerunku politycznego lidera w rosyjskich mediach, porównując dyskurs Putina z praktykami mediów sowieckich i analizując nominacje oraz slogany służące legitymizacji władzy („Przegląd Wschodnioeuropejski” 2020, t. 9, nr 2, s. 73–84). Gabriela Dudek-Waligóra podejmuje analizy retoryczne przemówień Putina, ujmując elementy językowe i ideologiczne w dyskursie publicznym (*Taktyki uznania i rozwiązania problemu jako główne wyznaczniki przywództwa w dyskursie W. W. Putina*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica” 2018, nr 16, s. 41–49), i opisuje, jak język formalny i medialny służy budowaniu strategii przywództwa. Wskazane prace są inspirującą reprezentacją studiów i analiz poświęconych rekonstrukcji wieloaspektowego i wielowymiarowego wizerunku prezydenta Federacji Rosyjskiej, od badania jego strategii komunikacyjnych przez ramy kulturowe i popularne, do praktyk medialnych i dyskursu politycznego.

³ Zagadnienia te omówiłem w dwóch następujących testach: *Narracja wojenna prezydenta Federacji Rosyjskiej. Analiza przestrzeni mentalnej wygenerowanej*

dla rozważań podejmowanych w niniejszym artykule, ponieważ ukazują, w jaki sposób Putin formuje ramy interpretacyjne własnych działań, co z kolei pozwala zrozumieć, jak ważne jest spojrzenie zewnętrzne zachodniego przywódcy pozostającego z nim w relacjach politycznych. Zapisy Merkel pozwalają uchwycić elementy interakcji, które pozostają poza zasięgiem analiz opartych wyłącznie na przekazach medialnych⁴ lub oficjalnych wystąpieniach, to jest mechanizmy interakcji negocjacyjnych i strategie budowania przewagi, reakcje na gesty drugiej strony oraz sposoby manifestowania stanowczości i dystansu. To właśnie ta perspektywa, osadzona w doświadczeniu politycznym i osobistym, stanowi podstawę odtworzenia obrazu Putina w relacji jednej z kluczowych europejskich aktorek politycznych ostatnich dekad.

Celem artykułu jest zatem poszukiwanie odpowiedzi na kilka następujących pytań: 1) jak w narracji Merkel formułowany jest obraz Putina jako rozmówcy i aktora politycznego, 2) w jaki sposób była kanclerka opisuje jego styl działania, 3) jakie cechy przypisuje jego sposobowi prowadzenia dialogu oraz 4) jak interpretuje sygnały odbierane podczas kolejnych spotkań i negocjacji.

TEORETYCZNO-METODYCZNY KONTEKST BADANIA

Rekonstrukcja wizerunku Putina w narracji Merkel wymaga zastosowania aparatu teoretycznego pozwalającego uchwycić zarówno

przez W. Putina w wystąpieniach do narodu, „Przegląd Wschodniosłowiański” 2024, t. 15, nr 2, s. 181–197; *Die militärische Spezialoperation. Mythen und Schlagwörter der russischen Propaganda*, w: M. Brzozowska-Szulc, B. Rodziewicz (red.), *Schlagwörter und argumentative Topoi im europäischen Diskurs über den Krieg in der Ukraine*, Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, Göttingen 2024, s. 19–52.

⁴ Pokazały to przeprowadzone przeze mnie analizy wybranych europejskich lewicowych i prawicowych mediów („Krytyka Polityczna”, „Gazeta Polska Codziennie”, niemieckich „Tageszeitung” i „Compact”, francuskich „L’Humanité” i „Le Figaro”, hiszpańskich „El Diario” i „El Mundo” oraz brytyjskich „The Guardian”, „The Times” i „The Telegraph”). Wyniki moich badań porównawczych jednoznacznie wykazały, że przedstawienia Putina i interpretacje rosyjskiej agresji tworzą silnie spolaryzowane, ideologicznie nacechowane obrazy: od narracji akcentujących brutalność działań Rosji po ujęcia relatywizujące jej odpowiedzialność. Analiza ta, choć kluczowa dla uchwycenia publicznych reprezentacji konfliktu, nie obejmuje jednak mikrowymiaru bezpośrednich interakcji politycznych, który odsłaniają dopiero relacje uczestników negocjacji. (R. Gawarkiewicz, *Krieg in der Ukraine. Schlagwörter ausgewählter europäischer Pressendiskurse. Eine komparative Analyse*, w: M. Brzozowska-Szulc, B. Rodziewicz (red.), *Schlagwörter und argumentative Topoi...*, s. 165–176).

psychologiczny wymiar relacji politycznych, jak i komunikacyjny charakter interakcji dyplomatycznych oraz narracyjne mechanizmy konstruowania wizerunku partnera politycznego⁵. *Freiheit. Erinnerungen 1954–2021* jako tekst pamięciowy nie jest jedynie zapisem wydarzeń, jest przede wszystkim interpretacyjną rekonstrukcją doświadczeń politycznych, w której autorka porządkuje przeszłość, nadaje jej znaczenie i osadza ją w określonych ramach narracyjnych. Moja analiza wspomnień Merkel koncentruje się na sposobach interpretowania opisywanych wydarzeń oraz na językowym konstruowaniu sensu, w ramach którego doświadczenia wynikające z relacji autorki z prezydentem Rosji zostają uporządkowane, ocenione i osadzone w strukturach narracyjnych i semantycznych⁶.

Przyjmuję tu, że perspektywy psychologii polityki, teorii komunikacji wysokiego kontekstu i teorii negocjacji nie funkcjonują jako

⁵ Zagadnienia języka polityki oraz strategii komunikacyjnych stosowanych przez przywódców państw stanowi przedmiot licznych badań z zakresu lingwistyki, nauk o komunikacji i o polityce. W pracach podejmujących tę problematykę wskazuje się m.in. na strategiczny charakter wypowiedzi politycznych oraz ich funkcję w kształtowaniu interpretacji rzeczywistości społecznej i politycznej. Zagadnienia te opisuje m.in. Kazimierz Ożóg, który analizuje język polityki jako narzędzie perswazji i legitymizowania władzy (*Język w służbie polityki*, PWN, Warszawa 2004). Mirosław Karwat z kolei charakteryzuje mechanizmy delegitymizowania przeciwników politycznych oraz strategię dyskredytacji w sporach politycznych (*O złośliwej dyskredytacji. Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*, PWN, Warszawa 2007). W odniesieniu do rosyjskiego dyskursu politycznego interesującym głosem w dyskusji jest praca Urszuli Patockiej-Sigłowej (*Komunikowanie polityczne w Rosji: specyfika dyskursu prezydenckiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019), w której badaniom poddano specyfikę komunikacji prezydenckiej w Rosji, opartej na silnej personalizacji oraz na powiązaniach z narracjami geopolitycznymi.

⁶ Przyjęte przeze mnie ujęcie autobiografii jako konstrukcji interpretacyjnej wpisuje się we współczesne badania nad dyskursem i narracją autobiograficzną, które podkreślają, że teksty pamięciowe nie odzwierciedlają rzeczywistości w sposób bezpośredni, lecz porządkują ją poprzez konwencje gatunkowe i ramy znaczeniowe. Takie podejście jest spójne z klasycznymi ujęciami dyskursu jako praktyki sensotwórczej, w której język pełni funkcję nie tylko opisową, lecz także interpretacyjną i poznawczą. Patrz: M. Żardecka, *Pomiędzy narracją a tożsamością. Meandry autobiografii*, „Człowiek i społeczeństwo” 2023, t. 56, s. 45–69; E. Dryll, A. Cierpka, *Narracja autobiograficzna w biegu życia*, „Człowiek i Społeczeństwo” 2023, t. 56, s. 23–43. Analiza dyskursu pamięciowego ujawnia, że narracje wspomnieniowe jako praktyki dyskursywne konstruują wiedzę i władzę nad sensem wydarzeń poprzez język i styl użycia. Zob: B. Ciesek-Ślizowska, B. Duda, K. Sujkowska-Sobisz, *Władza nad dyskursem w narracji wspomnieniowej. Przypadek Archiwum Historii Mówionej*, „Tekst i Dyskurs — Text und Diskurs” 2020, nr 13, s. 63–79.

izolowane wątki, lecz przenikają się, tworząc komplementarny aparat analityczny, pozwalający interpretować opisy relacji Merkel z Putinem w materiale autobiograficznym. Psychologiczny wymiar relacji politycznych obejmuje takie zjawiska jak presja negocjacyjna, zarządzanie emocjami czy próby narzucania interpretacji sytuacji przez jednego z uczestników interakcji. Mechanizmy te zostały wyczerpująco opisane w pracach z zakresu badań nad specyfiką komunikacji wysokiego kontekstu, gdzie znaczenia przekazywane są wielokanałowo, a elementy niewerbalne i sytuacyjne często dominują nad treściami literalnymi⁷. Wyniki badań nad dyplomacją wysokiego kontekstu wskazują, że w relacjach asymetrycznych przewaga bywa budowana niejawnie, poprzez sygnały symboliczne, kontrolę sytuacji i celową niejednoznaczność komunikacji. Richard Lewis na podstawie swoich badań opisuje Rosję⁸ jako kulturę wysokiego kontekstu i wysokiego dystansu władzy, Niemcy⁹ natomiast sytuuje na stronie kultur niskiego lub umiarkowanego kontekstu komunikacyjnego oraz relatywnie niskiego dystansu władzy. Oznacza to, że interakcje między tymi porządkami kulturowymi obciążone są strukturalną asymetrią, w której strona wysokiego kontekstu dysponuje większym repertuarem niejawnych strategii kontroli sytuacji, a strona kultury niskiego kontekstu preferuje komunikację eksplicytną i proceduralną. Ujęcia te uzupełniają teorie negocjacji akcentujące znaczenie sterowania definicją sytuacji i narzucania interpretacyjnych ram rozmowy, zwłaszcza w warunkach nierównowagi pozycji stron¹⁰.

⁷ K. Skarżyńska, *Prezydent na trudne czasy: analiza psychologiczno-społeczna*, „Studia Politologiczne” 2016, nr 42, s. 124–140.

⁸ R. Lewis, *When Cultures Collide: Leading Across Cultures*, Nicholas Brealey International, London–Boston 2006, s. 372–379.

⁹ Tamże, s. 223–233.

¹⁰ Zagadnienia te drobiazgowo omówił Jerzy Mikułowski-Pomorski, który, powołując się na badania Edwarda T. Halla, Geerta Hofstedeego i innych autorów, analizuje mechanizmy komunikacji wysokiego kontekstu, wskazując, że w relacjach asymetrycznych znaczenie przekazu zależy od kontekstu kulturowego, sygnałów niewerbalnych oraz strategii interakcyjnych uczestników (J. Mikułowski-Pomorski, *Jak narody porozumiewają się w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Universitas, Kraków 2006). Ważnym ujęciem dla badań nad procesami negocjacyjnymi pozostaje również stanowisko Zbigniewa Nęckiego, według którego negocjacje należy traktować jako sekwencję działań komunikacyjnych, w których przebieg rozmowy i interpretacja sytuacji mogą być sterowane przez strony w sposób strategiczny (Z. Nęcki, *Chwyty negocjacyjne — przegląd zagadnień*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica” 2018, nr 48 [2], s. 129–146).

W autobiografii Merkel triada emocje, sygnały niewerbalne oraz ramy interpretacyjne tworzą logicznie uporządkowaną strukturę opisu relacji z Putinem. Zastosowane perspektywy teoretyczne nie stanowią zatem zbioru doraźnie dobranych narzędzi, lecz umożliwiają uchwycenie tego, co w analizowanym materiale jest kluczowe, tj. sposobu, w jaki przywódczyni państwa demokratycznego interpretuje działania lidera autorytarnego w sytuacjach mających jednocześnie charakter osobisty, polityczny i symboliczny.

Dopełnieniem tej triangulacji jest analiza narracyjna, wynikająca z natury tekstu autobiograficznego, który tworzy dyskursywny obraz świata będący efektem wyboru określonych kategorii pojęciowych, modalności oraz struktur opowieści¹¹. Modalność, presupozycje, konstrukcje dystansujące, wahania tonacyjne oraz autokomentarze stają się w narracji Merkel równorzędnymi nośnikami znaczenia, zarówno w odniesieniu do opisu działań Putina, jak i do autorefleksji nad własnymi reakcjami, w których napięcie między emocją a kontrolą zostaje zakodowane językowo. Przedmiotem analizy będą zatem nie same wydarzenia, do których odwołuje się narracja, lecz sposoby ich językowego i dyskursywnego ujęcia: wybór tematów, strategie narracyjne, konstrukcja aktorów politycznych, profilowanie znaczeń oraz aksjologiczne ramowanie opisywanych sytuacji.

Podstawowym narzędziem analitycznym zastosowanym w badaniu jest pojęcie jądra semantycznego, wywodzące się z etnolingwistycznej koncepcji JOS i definiowane jako zbiór kulturowo i tekstowo utrwalonych znaczeń oraz cech konstytutywnych, które wyłaniają się z powtarzalnych użyczeń językowych, narracyjnych realizacji i wyobrażeń. Rekonstrukcja jądra semantycznego wizerunku Putina wymaga uwzględnienia mechanizmu jego profilowania, to jest selekcji i hierarchizacji elementów znaczeniowych dokonanych przez Merkel w określonym kontekście sytuacyjnym, komunikacyjnym i aksjologicznym¹², które wpłynęły na ostateczny kształt obrazu prezydenta

¹¹ W. Czachur, *Diskursive Weltbilder im Kontrast. Linguistische Konzeption und Methode der kontrastiven Diskursanalyse deutscher und polnischer Medien*, Oficyna Wydawnicza ATUT and Waldemar Czachur, Wrocław 2011.

¹² Pojęcie jądra semantycznego i zagadnienie profilowania, wprowadzone do etnolingwistycznego nurtu studiów nad językiem i kulturą przez Jerzego Bartmińskiego (m.in. w: *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007) obszernie omówiłem w monografii *Komunikacja międzykulturowa a stereotypy. Polacy – Niemcy – Rosjanie*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011 oraz w artykułach: *Polsko-*

Rosji jaki utrwalił się w jej pamięci. W autobiografii proces ten ulega spotęgowaniu, ponieważ doświadczenie osobiste zostaje poddane narracyjnej obróbce pamięciowej. Jak pisze Maria Czempka-Wiewióra, proces „pisanania z pamięci” realizuje się poprzez takie strategie jak selektywność wspomnień, dystans temporalny wobec opisywanych zdarzeń, autokomentarz interpretacyjny czy modulowanie emocjonalnego tonu narracji¹³. W autobiografii Merkel strategie te porządkują i legitymizują narrację, umożliwiając autorce jednoczesne zachowanie pozycji uczestniczki wydarzeń i ich analitycznej komentatorki.

Takie podejście do materiału badawczego pozwala ustalić, jakie strategie komunikacyjne i behawioralne Merkel uznaje za charakterystyczne, jak interpretuje emocje i intencje rozmówcy oraz w jaki sposób językowo i dyskursywnie przedstawia Putina. W analizie uwzględniłam również narracyjną organizację autobiografii, selekcję epizodów, ich układ i kontekstualizację, traktując tekst Merkel jako interpretacyjny model relacji dyplomatycznych, w których doświadczenie osobiste splata się z diagnozą polityczną, tworząc materiał do rekonstrukcji wielowymiarowego obrazu rosyjskiego prezydenta.

CZĘŚĆ ANALITYCZNA

Identyfikacja jądra semantycznego oparta na analizie powtarzalnych elementów znaczeniowych i ocen obecnych w narracji Merkel profilowanych w opisach konkretnych spotkań i sytuacji dyplomatycznych, pozwoliła na wskazanie przyjętych przez autorkę sposobów konceptualizacji władzy, stylu działania i roli politycznej Putina. Elementy te ujawniają się przede wszystkim w opisach konkretnych spotkań dyplomatycznych oraz sytuacji negocjacyjnych, w których autorka interpretuje zachowania rosyjskiego przywódcy i przypisuje im określone znaczenia polityczne i komunikacyjne.

Centralną komponentą rekonstruowanego jądra semantycznego jest kategoria władzy, która w narracji Merkel pojawia się w powi-

niemiecko- i rosyjskojęzyczny obraz „innego” i „obcego”. Analiza porównawcza pól asocjacyjnych, „Studia Rossica Posnaniensia” 2020, t. 45, nr 2, s. 147–161, a także w: *Profile semantyczne przyjaciela i wroga w polsko-, rosyjsko- i niemieckojęzycznym obrazie świata*, „Studia Rossica Posnaniensia” 2021, t. 46, nr 1, s. 51–69.

¹³ M. Czempka-Wiewióra, „Pisanie z pamięci” — *strategie narracyjne we współczesnej literaturze autobiograficznej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica” 2011, nr 14 (2), s. 192–202.

zaniu z leksyką odwołującą się do kontroli instytucjonalnej oraz doświadczenia Putina zdobytego podczas pracy w KGB. W charakterystyce rosyjskiego prezydenta powracają takie określenia jak „władza”, „kontrola”, „prezydentura”, „służby bezpieczeństwa”, „oficer KGB”, „konstytucja”, „reelekcja”, „centralna postać”. Zestawienie tej leksyki tworzy obraz przywódcy silnie zakorzenionego w państwowym aparacie władzy. Merkel konsekwentnie wiąże tę konfigurację ze stylem sprawowania władzy charakterystycznym dla Putina oraz jego instrumentalnym podejściem do ram konstytucyjnych. Wielokrotnie wskazuje również, że praktyka polityczna Putina polega na łączeniu formalnych instytucji państwa z mechanizmami kontroli, w których znaczącą rolę odgrywa koncentracja praw do podejmowania decyzji w kompetencjach jednego ośrodka władzy. W jej narracji Putin przypisuje sobie prawo do elastycznej interpretacji ram konstytucyjnych i dostosowywania ich do własnych bieżących potrzeb politycznych.

Drugą ważną komponentą omawianego jądra semantycznego jest geopolityczny sposób interpretowania polityki międzynarodowej, który Merkel opisuje na podstawie wypowiedzi i działań Putina. W jej narracji pojawiają się odniesienia do takich pojęć jak „katastrofa geopolityczna”, „świat wielobiegunowy”, „wpływy”, „strefa wpływów”, „rozszerzenie NATO”, „Rosja jako biegun”. Kontekst ich użycia wskazuje, że Merkel interpretuje sposób myślenia Putina jako silnie zakorzeniony w regułach mocarstwowej rywalizacji i przedstawia go jako polityka, dla którego Rosja jest samodzielnym biegunem siły i dąży do zachowania autonomii wobec dominacji Zachodu. Autorka jednocześnie podkreśla, że taka interpretacji porządku międzynarodowego stanowi trwały filtr poznawczy, przez który Putin ocenia działania państw zachodnich oraz procesy integracyjne zachodzące w Europie Wschodniej. „Rozszerzenie NATO” pojawia się w tym kontekście jako przykład inicjatywy interpretowanej przez rosyjskiego lidera w kategoriach próby naruszenia równowagi geopolitycznej.

Trzecią komponentą rekonstruowanego jądra semantycznego jest dyskurs opozycji wobec Zachodu, w którym centralną rolę odgrywa pojęcie suwerenności. W narracji Merkel pojawiają się takie określenia jak „świat jednobiegunowy”, „hegemonia”, „łamanie prawa międzynarodowego”, „obrona przeciwrakietowa”, „NATO”, „USA”, „suwerenność”. Merkel interpretuje zbudowaną wokół tych pojęć retorykę Putina jako element strategii delegitymizacji przeciwnika politycznego, polegającej na przedstawianiu działań Zachodu jako zagrożenia dla równowagi międzynarodowej. W przekonaniu autor-

ki retoryka ta ma charakter systemowy, ponieważ pozwala Putinowi jednocześnie krytykować działania państw zachodnich i uzasadniać własną politykę w kategoriach obrony suwerenności państwa. Narracja ta, jak ocenia autorka, opiera się na moralizującym języku krytyki politycznych konkurentów, przy jednoczesnym pomijaniu naruszeń prawa międzynarodowego dokonywanych przez Rosję.

Istotnym uzupełnieniem tego obrazu są opisy relacji interpersonalnych, w których, zdaniem Merkel, ujawnia się charakterystyczny styl komunikacyjny Putina. W opisach spotkań dyplomatycznych pojawiają się określenia „niepunktualność”, „dominacja”, „inscenizacja”, „prowokacja”, „demonstracyjne gesty”, „kontrola nad sytuacją” oraz „mowa ciała”. Wyrażenia te pojawiają się w kontekstach, w których autorka opisuje zachowania Putina jako świadome strategie organizowania i kontrolowania interakcji dyplomatycznych, w których relacja między rozmówcami staje się przestrzenią symbolicznej demonstracji siły. W autobiografii takie zdarzenia jak celowe spóźnienia, wykorzystywanie rekwizytów podczas spotkań czy naruszenie strefy komfortu rozmówcy nie mają charakteru anegdotycznego. Merkel zdecydowanie traktuje je jako symptomy powtarzalnego stylu komunikacyjnego, który opisuje jako połączenie psychologicznej presji i demonstracyjnej kontroli nad sytuacją. W tym kontekście pojawiają się również określenia charakteryzujące styl działania Putina, takie jak „wyrachowany”, „pozbawiony emocji”, „taktyczny”, „zimny”, „racjonalny”, „strategiczny”. Ich zestawienie tworzy obraz przywódcy działającego w sposób kalkulacyjny i konsekwentny, którego decyzje polityczne podporządkowane są długofalowej strategii. Merkel wielokrotnie zestawia ten styl działania z własnym etosem dialogu i negocjacji, podkreślając różnicę między pragmatycznym, proceduralnym podejściem do dyplomacji a stylem przywództwa opartym na demonstracji siły.

Opis wizerunku Putina uzupełniają charakterystyki wskazujące na typowy dla niego autorytaryzm, którego skutkiem jest ograniczenie demokracji i kontrola społeczeństwa obywatelskiego w Rosji. W tym kontekście Merkel odwołuje się do takich kategorii jak „ograniczenie demokracji”, „społeczeństwo obywatelskie”, „prawa człowieka”, „ustawa o organizacjach pozarządowych”, „autorytarny”, „ograniczenie wolności”, „naruszenie prawa międzynarodowego”, „atak”, „aneksja”, „napaść”, „integralność terytorialna”, „Ukraina”, „operacja specjalna”. Określenia te stanowią podstawę opisu Putina w powiązaniu z jego decyzjami podejmowanymi w ramach polityki wewnętrznej

Rosji, jak i z takimi wydarzeniami o wymiarze międzynarodowym, jak aneksja Krymu czy wojna przeciw Ukrainie, które autorka interpretuje jako przejaw gotowości do użycia siły w celu realizacji celów politycznych.

Merkel w swojej narracji przywołuje również retorykę Putina, w której podkreśla on rosyjską tożsamość i rangę historyczną Rosji na arenie międzynarodowej („tysiącletnia historia”, „tradycja”, „niepodległość”, „misja rosyjska”, „porządek świata”). W interpretacji autorki takie odwołania pełnią funkcję legitymizującą, ponieważ pozwalają Putinowi przedstawiać własne działania polityczne jako element długofalowego projektu odbudowy pozycji Rosji w świecie, w których ujawnia się wizja Rosji jako bytu historycznego o specyficznej misji dziejowej.

W rezultacie otrzymujemy profil semantyczny, z którego wyłania się obraz Putina jako polityka zorientowanego na koncentrację władzy, przekonanego o szczególnej roli Rosji w porządku międzynarodowym oraz skłonnego do wykorzystania zarówno instrumentów geopolitycznych, jak i symbolicznych w celu realizacji własnej strategii politycznej. Co istotne, spójność tego obrazu wynika nie z pojedynczych ocen Merkel, lecz z długofalowej ciągłości interpretacyjnej, obejmującej okres od początku prezydentury Putina po agresję na Ukrainę w 2022 roku.

Rekonstrukcję jądra semantycznego traktuję jako punkt wyjścia do analizy działań komunikacyjnych Putina. Jego strategie komunikacyjne, jak relacjonuje Merkel, nie są dodatkiem do polityki, lecz jej integralną częścią podporządkowaną władzy, geopolitycznej rywalizacji i odwoływaniu do symboli i emocji. Była kanclerka udokumentowała zarówno działania werbalne, jak i pozawerbalne (gesty, inscenizacje), co pozwala przywołać typowe dla Putina performatywne mechanizmy komunikacji oraz demonstrowania władzy i dominacji.

We *Freiheit* relacje z Putinem przedstawione zostały jako sekwencje sytuacji, w których posługuje się on konsekwentnym repertuarem strategii komunikacyjnych opartych na psychologicznym nacisku, symbolicznej inscenizacji i retorycznej dominacji. Merkel, obserwatorka precyzyjna, świadoma rytuałów dyplomacji, skrupulatnie rejestruje zarówno działania werbalne, jak i te, które rozgrywają się pomiędzy słowami — w gestach, rytmie, opóźnieniach, tonach i inscenizacjach. Charakterystyczne jest przy tym to, że autorka, formułując własne interpretacje praktyk komunikacyjnych Putina, nie zawsze opisuje je wprost, pozwala raczej, by jego intencje były rekonstru-

owane na podstawie powtarzalnych wzorców dyskursywnych, performatywnych aktów komunikacyjnych oraz strategii ramowania¹⁴, które zestawione razem tworzą spójny model dominacji rosyjskiego przywódcy w konkretnych interakcjach dyplomatycznych.

Jednym z najbardziej emblematycznych działań Putina, wielokrotnie przywoływanych przez Merkel, jest manipulacyjne zarządzanie czasem, będące skuteczną formą psychologicznej dominacji. Relacjonując szczyt G8 w Heiligendamm autorka wspomina: „Brakowało tylko jednego, Władimira Putina. Czekaliśmy i czekaliśmy. Dokładnie 45 minut” (s. 375). W interpretacji Merkel spóźnienie to nie było gestem przypadkowym, lecz stanowiło komunikat dotyczący hierarchii i statusu uczestników spotkania. Putin, poprzez kontrolę czasu, determinuje rytm wydarzeń, destabilizując tym samym komfort emocjonalny partnerów i wprowadzając nierównowagę sytuacyjną. Znaczące jest przy tym dopowiedzenie Merkel, że „powodem spóźnienia miało być spożywanie przez Putina skrzynki piwa Radeberger, dostarczonej na jego życzenie do pokoju” (s. 481). W tej narracji spóźnienie nabiera charakteru performatywnego aktu komunikacyjnego, pokazującego, że to rosyjski przywódca decyduje o przebiegu spotkania i o tym, kto oraz jak długo będzie na niego czekał. Szczególnego znaczenia nabiera fakt, że wśród oczekujących znajdował się także prezydent Stanów Zjednoczonych, co Merkel interpretuje jako element symbolicznej gry o status i hierarchię w relacjach międzynarodowych.

Podobną funkcję pełni opisany przez Merkel epizod z Soczi. Putin, wiedząc o jej lęku, dopuszcza do niej swojego labradora Koni. Merkel wspomina: „Myślałam tylko, zachowaj spokój, skoncentruj się na fotografiach” (s. 380). Autorka zauważa jednocześnie zadowolenie widoczne na twarzy Putina, interpretując to wydarzenie nie jako żart, lecz jako świadomą próbę naruszenia równowagi interpersonalnej i testowania granic komfortu rozmówcy.

¹⁴ W studiach nad dyskursem politycznym język i praktyki komunikacyjne traktuje się jako aktywne formy tworzenia znaczeń i struktur władzy, które kształtują postrzeganie sytuacji politycznych i relacji między aktorami. Ramowanie odnosi się do sposobów selekcji i organizowania elementów przekazu, co wpływa na interpretację treści politycznych oraz strategii perswazji i utrzymania władzy. Zagadnienie to szczegółowo omawia Agata Małyska w pracy *Strategie komunikacyjne we współczesnym dyskursie politycznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2012, w której prezentuje metody analizy dyskursu politycznego i interakcyjnych strategii komunikacyjnych, w tym te związane z organizacją przekazu i relacji interpersonalnych w dyskursie politycznym.

Fundamentalnym komponentem strategii Putina jest także retoryczna ofensywa wymierzona w Zachód oparta na konstrukcjach dyskursywnych przedstawiających Rosję jako obrońcę globalnej równowagi. Merkel przywołuje jego przemówienie monachijskie z 2007 roku, w którym stwierdza on, że „pewne normy, a właściwie prawie cały system prawny państwa, oczywiście przede wszystkim Stanów Zjednoczonych, przekroczyły swoje granice we wszystkich sferach” (s. 450). Merkel interpretuje tę wypowiedź jako próbę delegitymizacji przeciwnika politycznego, polegającą na przedstawieniu działań Zachodu jako naruszenia zasad ładu międzynarodowego. Istotne jest przy tym, że, jak zauważa autorka, Putin pomija odniesienia do konfliktów i naruszeń prawa międzynarodowego w bezpośrednim otoczeniu Rosji, co narratorka odczytuje jako element selektywnej moralizacji, krytyki Zachodu połączonej z milczeniem na temat własnej odpowiedzialności (s. 450).

Z analogicznym mechanizmem, jak relacjonuje Merkel, mierzyli się ona, Emmanuel Macron i Wołodymyr Zełenski podczas negocjacji dotyczących Donbasu (Paryż, 2019). Putin „nalegał na przestrzeganie porozumień mińskich” (s. 702). Merkel interpretuje tę strategię jako przejaw kalkulacji wynikającej z reguły, że strona kontrolująca definicję sytuacji kontroluje również zakres możliwych działań politycznych. W dalszej części relacji autorka opisuje moment, w którym Putin zaczyna tracić zainteresowanie porozumieniem mińskim, co w jej ocenie sygnalizuje zmianę strategicznej kalkulacji i zapowiedź odejścia od ustaleń negocjacyjnych (s. 704).

W tym kontekście szczególnie interesujące są momenty pozornej elastyczności negocjacyjnej jak w dyskusji o tarczy antyrakietowej w 2007 roku. „Putin zaproponował, aby Amerykanie zrezygnowali z planów budowy systemu obrony przeciwrakietowej w Polsce i Czechach i zamiast tego podjęli współpracę z Rosją” (s. 381). W interpretacji Merkel jest to przykład taktyki negocjacyjnej polegającej na przejęciu kontroli nad strukturą debaty, poprzez przesunięcie punktu ciężkości rozmów i przedstawienie Rosji jako partnera racjonalnego i skłonnego do współpracy.

Znaczącym aspektem opisu Putina są także przywołane przez Merkel jego odniesienia do najnowszej historii Rosji. Wśród nich szczególnie miejsce zajmuje uznanie przez niego rozpadu ZSRR za „największą katastrofę geopolityczną XX wieku” (s. 379). Merkel interpretuje tę wypowiedź jako klucz do rozumienia sposobu myślenia Putina o polityce międzynarodowej. W jej ocenie wypowiedź powyż-

sza nie jest jedynie wyrazem nostalgii historycznej, lecz elementem ideologicznej rekonstrukcji przeszłości, mającym uzasadnić działania o charakterze neoimperialnym. Podobnie Merkel interpretuje rozmowę w Tomsku z 2006 roku, podczas której Putin stwierdził, że „rosyjska konstytucja dopuszcza ponowny wybór prezydenta po jednej kadencji przerwy” (s. 378). Autorka odczytuje tę uwagę jako sygnał polityczny, zapowiadający przyszłe działania legislacyjne umożliwiające Putinowi utrzymanie władzy.

Nie bez znaczenia pozostają również opisy drobnych gestów Putina, które Merkel interpretuje jako element fasady uprzejmości połączonej z demonstracją kontroli. Podarowany jej w 2006 roku duży pluszowy pies jako „wyjątkowy prezent” (s. 380) autorka odczytuje jako działanie symboliczne, w którym dominacja realizuje się poprzez grę na emocjach, symbolach i sytuacyjnej asymetrii.

W relacji Merkel wszystkie opisane działania układają się w spójną strukturę komunikacyjną. Z perspektywy wcześniej zrekonstruowanego profilu semantycznego wizerunku Putina stanowią one rozwinięcie kategorii władzy, kontroli, strategicznej racjonalności oraz symbolicznej gry o status. Z przedstawionych opisów wyłania się obraz Putina nie tylko jako aktora geopolitycznego, lecz również jako świadomego reżysera sytuacji komunikacyjnych, w których sama relacja między uczestnikami spotkania staje się narzędziem realizacji celów politycznych.

Treść *Freiheit* pozwala również odtworzyć złożony wachlarz reakcji emocjonalnych Merkel wobec działań i stylu komunikacyjnego Putina. W narracji autorki emocje nie pełnią wyłącznie funkcji subiektywnego przeżycia, stają się także narzędziem analitycznym, umożliwiającym interpretację strategii komunikacyjnych partnera. Emocje ujawniają się precyzyjnie rekonstruowanych epizodach, w których możliwe jest wskazane zarówno typu afektu, jak i kontekstu sytuacyjnego oraz zastosowanej strategii regulacji emocjonalnej.

W początkowym okresie kontaktów dominowały emocje ciekawości oraz ostrożności, związane z procesem stopniowego rozpoznawania stylu działania Putina. Merkel opisuje pierwsze spotkania jako momenty intensywnej obserwacji zachowań rozmówcy, w których starała się zrozumieć znaczenie wysyłanych przez niego sygnałów. W jednym z fragmentów wspomina: „Nie miałam pojęcia, do czego zmierzał” (s. 378). Ciekawość, o której pisze Merkel, nie ma charakteru poznawczej neutralności, lecz stanowi element ostrożnego mapowania intencji Putina. Autorka zachowuje jednocześnie wyraźny

dystans interpretacyjny, który pozwala jej analizować zachowanie rosyjskiego przywódcy bez ujawniania własnych ocen w trakcie dyplomatycznej interakcji.

W okresie 2006–2008 widoczny jest wyraźny wzrost takich emocji negatywnych, jak irytacja, frustracja oraz dyskomfort, pojawiających się w reakcji na dominacyjne gesty Putina. Przykładem jest opis szczytu G8, podczas którego spóźnienie rosyjskiego prezydenta wywołało w Merkel silną irytację, którą musiała ukryć wobec innych uczestników: „Na zewnątrz rozmawiałam swobodnie z innymi, ale w środku gotowałam się ze złości” (s. 375). Zewnętrzne opanowanie stanowiło w tej sytuacji świadomie przyjętą strategię regulacji emocji, umożliwiającą utrzymanie roli gospodarza spotkania oraz uniknięcie ujawnienia słabości wobec partnera stosującego strategię dominacyjną. Podobną funkcję pełniła fasada opanowania podczas rozmów w Moskwie w 2006 roku, gdzie Merkel, jak sama przyznaje, musiała balansować między wymogami protokołu dyplomatycznego a osobistym poczuciem frustracji: „Robiłam dobrą minę do złej gry” (s. 380). Autorka wskazuje przy tym zasadę, którą przyjmowała w trudnych sytuacjach dyplomatycznych *never explain, never complain* (s. 380). Strategia ta polegała na utrzymaniu dystansu komunikacyjnego oraz na świadomym wykorzystywaniu ironii jako subtelnego środka modulowania przekazu. Dystans ten pełnił funkcję strategii ochronnej, która umożliwiała rozpoznanie intencji Putina przy jednoczesnym zachowaniu kontroli nad własną ekspresją emocjonalną oraz ograniczaniu ryzyka eskalacji napięć w toku negocjacji.

Merkel w swojej narracji ujawnia także emocje o charakterze moralnym, szczególnie w kontekście retoryki Putina skierowanej przeciwko Zachodowi. Reakcja ta ujawnia się m.in. w odniesieniu do jego przemówienia monachijskiego z 2007 roku, które autorka interpretuje jako moment szczególnego napięcia aksjologicznego. Była kanclerka pisze:

Najbardziej irytowała mnie jego hipokryzja. Ani słowa o nierozwiązanych konfliktach tuż za jego progiem w Górskim Karabachu, Mołdawii i Gruzji, krytyka interwencji NATO w Serbii, ale ani słowa o okrucieństwach Serbów podczas rozpadu byłej Jugosławii, ani słowa o rozwoju sytuacji w samej Rosji (s. 450).

Oburzenie pełni w tym przypadku funkcję epistemiczną, ponieważ sygnalizuje rozpoznanie dysonansu między deklarowaną przez Putina moralnością polityczną a selektywnym pomijaniem odpowiedzialności Rosji za konflikty w regionach, w których państwo to dąży do

utrzymania swojej strefy wpływów. W ten sposób opisana przez Merkel emocja staje się elementem interpretacji rosyjskiego dyskursu politycznego i wykracza poza poziom reakcji osobistej.

Istotnym elementem strategii adaptacyjnej Merkel jest również racjonalne argumentowanie, które pojawia się w sytuacjach konfrontacji z narracją Putina. Przykładem jest rozmowa w Tomsku w 2006 roku, w której prezydent Rosji sugeruje, że protesty na kijowskim Majdanie były finansowane przez Zachód. Merkel odpowiada wówczas, odwołując się do własnego doświadczenia: „Ale przecież w NRD nie zostaliśmy nakłonieni do pokojowej rewolucji pieniędzmi Amerykanów. Chcieliśmy jej i zmieniła ona nasze życie na lepsze. Dokładnie tego samego chcieli ludzie w Ukrainie” (s. 378). Przytoczenie opisu z własnej biografii pełni tu funkcję kontrnarracyjną, ponieważ wprowadza alternatywną ramę interpretacyjną, podważającą narrację Putina i rekonfigurującą znaczenie analizowanych wydarzeń. W ten sposób autorka wykorzystuje doświadczenie osobiste jako argument w sporze o interpretację zjawisk o charakterze społecznym i politycznym, przeciwstawiając narracji delegitymizującej oddolne mobilizacje społeczne narrację odwołującą się do doświadczenia społecznego zaangażowania i własnych motywacji uczestników protestów.

W późniejszym okresie relacji (2013–2015) w narracji Merkel pojawia się strategiczna asertywność, połączona z próbą mediacji między stronami konfliktu. Przykładem jest opis sytuacji w Wilnie w 2013 roku, kiedy autorka komentuje działania Putina wobec Wiktora Janukowycza: „Strach wyciekał z każdego milimetra jego skóry. Prawdopodobnie sam zdawał sobie sprawę, że znalazł się między młotem a kowadłem. Putinowi udało się odebrać mu przewagę i przeciągnąć Ukrainę na swoją stronę” (s. 468). Opis ten stanowi interpretację skuteczności presji wywieranej przez Putina, która prowadzi do osłabienia pozycji negocjacyjnej partnera. W negocjacjach dotyczących Donbasu (2015) Merkel starała się natomiast ograniczyć możliwość jednostronnych ustępstw. Jak podkreśla: „Dla Hollande’a i dla mnie ważne było, aby nie negocjować z Putinem niczego, co nie zostało wcześniej uzgodnione ze stroną ukraińską” (s. 485). Asertywność ta miała charakter proceduralny i koordynacyjny, podporządkowany utrzymaniu kontroli nad ramowaniem sytuacji negocjacyjnej i utrzymaniu podmiotowości strony słabszej.

W okresie 2014–2021 wobec malejącej możliwości prowadzenia dialogu z Putinem, emocje Merkel ewoluują w kierunku realistycznej i zdystansowanej oceny. Przykładem jest opis spotkania w Moskwie

w 2021 roku, podczas którego autorka odczuła wyraźne ograniczenie możliwości wpływu na rosyjskiego przywódcę: „Miałam wrażenie, że prezydent Putin był już myślami przy następnym rządzie niemieckim i nie wyrażał zainteresowania omawianiem ze mną ważnych tematów” (s. 705). Wycofanie nie oznacza tu rezygnacji z dialogu, stanowi raczej rozpoznanie granic sprawczości dyplomatycznej w sytuacji, gdy partner nie wykazuje zainteresowania kontynuowaniem rozmów.

W ostatniej fazie, to jest po wtargnięciu wojsk rosyjskich na Ukrainę w 2022 roku, w narracji Merkel pojawia się wyraźne moralne potępienie działań Putina. Autorka interpretuje te wydarzenia w kategoriach krytyki moralnej i prawnej:

Po ataku Rosji na Krym w 2014 r. rzekoma operacja specjalna Putina była niczym innym jak kolejnym najazdem, tym razem na całą Ukrainę, w wyniku którego Rosja naruszyła integralność terytorialną i suwerenność niepodległego państwa, co stanowiło rażące złamanie prawa międzynarodowego (s. 444).

Afektywny wymiar tej wypowiedzi łączy komponentę emocjonalną z jednoznaczną oceną normatywną. W tej perspektywie emocje Merkel mają charakter refleksji moralno-politycznej, współtworząc obraz Putina jako przywódcy działającego w sposób wyrachowany i pozbawiony skrupułów.

WNIOSKI

Analiza autobiografii *Freiheit. Erinnerungen 1954–2021* pozwoliła zrekonstruować model interpretacyjny wizerunku Putina obecny w narracji Angeli Merkel.

Rekonstrukcja jądra semantycznego, oparta na powtarzalnych elementach leksykalnych oraz kontekstach ich użycia wskazuje, że autorka postrzega rosyjskiego prezydenta przede wszystkim przez pryzmat kategorii władzy, kontroli oraz geopolitycznej rywalizacji. Kategorie te porządkują sposób ujmowania zarówno jego decyzji politycznych, jak i sposób prowadzenia komunikacji dyplomatycznej.

W toku analizy możliwe było wyróżnienie trzech wzajemnie powiązanych poziomów konstrukcji tego wizerunku. Pierwszy z nich stanowi poziom semantyczny, obejmujący słowa-kłucze i pola znaczeniowe organizujące obraz Putina w narracji Merkel. Drugi poziom tworzą strategie komunikacyjne, obejmujące zarówno działania werbalne, jak i performatywne akty komunikacji, takie jak demon-

stracyjne gesty, inscenizacje czy manipulacyjne zarządzanie czasem. Trzecim poziomem są reakcje emocjonalne byłej kanclerki, które, jak pokazuje analiza, wykraczają poza wymiar osobistego komentarza i współtworzą interpretację relacji władzy ujawniających się w interakcjach dyplomatycznych z Putinem.

Zestawienie tych trzech perspektyw pozwala uchwycić spójny schemat interpretacyjny, w którym działania Putina przedstawiane są jako konsekwentne próby utrzymania przewagi negocjacyjnej oraz kontroli nad sytuacją polityczną. Merkel nie ogranicza się przy tym do rejestrowania faktów, lecz podejmuje również ich interpretację, uwzględniając subtelne sygnały gry o władzę zarówno obecne w treści wypowiedzi, jak i w gestach czy symbolicznej organizacji przestrzeni komunikacyjnej. W tym sensie autobiografia staje się źródłem wiedzy o mechanizmach komunikacji politycznej, pozwalającym na pogłębione zrozumienie sposobów funkcjonowania rosyjskiej dyplomacji w relacjach międzynarodowych.

Relacje Merkel–Putin można interpretować jako zapis politycznych doświadczeń oraz zarazem jako studium dyplomacji prowadzonej w warunkach asymetrii władzy. Autobiografia pełni w tym kontekście funkcję narzędzia poznawczego, umożliwiającego rekonstrukcję wzorców interakcyjnych oraz sposobów interpretowania zachowań partnera politycznego. Dzięki temu możliwe jest uchwycenie przebiegu relacji, w których negocjacje stają się procesem obejmującym nie tylko wymianę argumentów, ale również zarządzanie percepcją, emocjami i symbolami władzy.

Wnioski wynikające z tej analizy wykraczają poza jednostkową historię spotkań Merkel z Putinem. Narracja autorki ujawnia bowiem szersze mechanizmy funkcjonowania współczesnej dyplomacji prowadzonej w warunkach nieprzewidywalności, presji politycznej oraz asymetrii sił. Pokazuje ona, że negocjacje z Putinem wymagają zarówno kompetencji proceduralnych, jak i zdolności rozpoznania strategii komunikacyjnych partnera, utrzymywania kontroli nad sposobem definiowania sytuacji oraz świadomego zarządzania własnymi reakcjami emocjonalnymi. W tym sensie wspomnienia Merkel potwierdzają, że dyplomacja XXI wieku jest procesem złożonej interakcji poznawczej i komunikacyjnej, w której emocje, strategie komunikacyjne oraz narracje polityczne współtworzą wspólną przestrzeń podejmowania decyzji. Analiza tej perspektywy zarówno pozwala lepiej zrozumieć sposób interpretowania działań Putina przez wieloletnią liderkę rządu niemieckiego, jak i uchwycić mechanizmy

kształtujące współczesne negocjacje międzynarodowe w warunkach konfliktu i napięcia geopolitycznego.

REFERENCES

- Bartmiński, Jerzy. *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007.
- Ciesek-Ślizowska, Bernadetta, Duda, Beata, Sujkowska-Sobisz, Katarzyna. “Władza nad dyskursem w narracji wspomnieniowej. Przypadek Archiwum Historii Mówionej.” *Tekst i dyskurs – Text und Diskurs*, 2020, no. 13: 63–79.
- Czachur, Waldemar. *Diskursive Weltbilder im Kontrast. Linguistische Konzeption und Methode der kontrastiven Diskursanalyse deutscher und polnischer Medien*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT and Waldemar Czachur, 2011.
- Czempka-Wiewióra, Maria. “‘Pisanie z pamięci’ — strategie narracyjne we współczesnej literaturze autobiograficznej.” *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica*, 2011, no. 14 (2): 192–202.
- Dryll, Elżbieta, Cierpka, Anna. “Narracja autobiograficzna w biegu życia.” *Człowiek i Społeczeństwo*, 2023, vol. 56: 23–43.
- Dudek-Waligóra, Gabriela. “Taktyki uznania i rozwiązania problemu jako główne wyznaczniki przywództwa w dyskursie W. W. Putina.” *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica Rossica*, 2018, no. 16: 41–49.
- Gala, Paulina. “Wizerunek i kierunki polityki Władimira Putina w mediach społecznościowych w kampanii prezydenckiej w 2018 roku.” *Polityka i Społeczeństwo*, 2018, vol. 16, no. 3: 33–47.
- Gawarkiewicz, Roman. “Die militärische Spezialoperation. Mythen und Schlagwörter der russischen Propaganda.” *Schlagwörter und argumentative Topoi im europäischen Diskurs über den Krieg in der Ukraine*. Brzozowska-Szulc, Magdalena, Rodziewicz, Barbara (eds.). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, 2024: 19–52.
- Gawarkiewicz, Roman. *Komunikacja międzykulturowa a stereotypy. Polacy—Niemcy—Rosjanie*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011.
- Gawarkiewicz, Roman. “Krieg in der Ukraine. Schlagwörter ausgewählter europäischer Pressendiskurse. Eine komparative Analyse.” *Schlagwörter und argumentative Topoi im europäischen Diskurs über den Krieg in der Ukraine*. Brzozowska-Szulc, Magdalena, Rodziewicz, Barbara (eds.). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, 2024: 165–176.
- Gawarkiewicz, Roman. “Narracja wojenna prezydenta Federacji Rosyjskiej. Analiza przestrzeni mentalnej wygenerowanej przez W. Putina w wystąpieniach do narodu.” *Przegląd Wschodniosłowiański*, 2024, vol. 15, no. 2: 181–197.
- Gawarkiewicz, Roman. “Polsko-, niemiecko- i rosyjskojęzyczny obraz ‘innego’ i ‘obcego’. Analiza porównawcza pól asocjacyjnych.” *Studia Rossica Posnaniensia*, 2020, t. 45, no. 2: 147–161.
- Gawarkiewicz, Roman. “Profile semantyczne przyjaciela i wroga w polsko-, rosyjsko- i niemieckojęzycznym obrazie świata.” *Studia Rossica Posnaniensia*, 2021, t. 47, no. 1: 51–69.

- Kablukov, Evgenii. “Иосиф Сталин и Владимир Путин: практики конструирования образа политического лидера в дискурсе советских и российских медиа.” *Przegląd Wschodniosłowiański*, 2020, vol. 11, no. 2: 73–84.
- Karwat, Mirosław. *O złośliwej dyskredytacji. Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*. Warszawa: PWN, 2007.
- Lewis, Richard. *When Cultures Collide: Leading Across Cultures*. London–Boston: Nicholas Brealey International, 2006.
- Małyńska, Agata. *Strategie komunikacyjne we współczesnym dyskursie politycznym*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012.
- Merkel, Angela, Baumann, Beate. *Freiheit. Erinnerungen 1954–2021*. Köln: Verlag Kiepenheuer & Witsch, 2024.
- Mikułowski Pomorski, Jerzy. *Jak Narody porozumiewają się w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*. Kraków: Universitas, 2006.
- Nęcki, Zbigniew. “Chwyty negocjacyjne — przegląd zagadnień.” *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica*, 2019, vol. 48, no. 2: 129–146.
- Ożóg, Kazimierz. *Język w służbie polityki*. Warszawa: PWN, 2004.
- Potocka-Sigłowy, Urszula. *Komunikowanie polityczne w Rosji: specyfika dyskursu prezydenckiego*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019.
- Skarżyńska, Krystyna. “Prezydent na trudne czasy: analiza psychologiczno-społeczna.” *Studia Politologiczne*, 2016, no. 42: 124–140.
- Stovickova, Zina. “Model Putin Forever: A Critical Discourse Analysis on Vladimir Putin’s Portrayal in Czech Online News.” *Central European Journal of Communication*, 2021, vol. 14, no. 1 (28): 44–61.
- Trendowicz, Marcin. “Stirlitz na prezydenta. Wykorzystanie obrazu Stirlitza w kształtowaniu wizerunku Władimira Putina.” *Przegląd Rusycystyczny*, 2021, no. 4 (176): 219–238.
- Żardecka, Magdalena. “Pomiędzy narracją a tożsamością. Meandry autobiografii.” *Człowiek i społeczeństwo*, 2023, vol. 56: 45–69.